

Borzas jegyzetek egy sima utazásról

Saffer Pál

Bocsánatot kérek — mondta a sofőr, de nem felelt neki senki. — Bocsánatot kérek, dolgom volt a bíróságon — mondta, és mi nem káromkodtunk, nem kiabáltunk, mert a zágrebi gyors akkor már valahol Pazova táján vágatott, és mert a sofőrre várva már kikiabáltuk és kikáromkodtuk magunkat mindazok előtt, akiket szeretünk, azok előtt, akiknek nem olyan mindegy, mint neki, akiknek dolga volt a bíróságon, peres ügye, lehet, hogy a bátyja ki akarja túrni az örökségből, és különben is...

— Adjatok enni — mondta a szakállas ifjú költő, aki az utazás kedvéért kivételesen józanul jött haza a vidéki színházból, saját darabjának a bemutatójáról —, adjatok enni — nyögte, de nem felelt neki senki, mert az autó akkor a sofőr büntudatától hajtva száztízese sebességgel vágatott Vinkovci felé az autóponton, és a szendvicsek hátul nyugodtak a csomagtartóban...

— Adjatok enni — mondta a költő, és a vinkovci állomáson végre vett magának egy zacskóra való sonkászsömlét, és javasolt a sofőrnek egy nénikét, akit visszafelé elvihetne No-

viszádra, hisz ugyis üresen megy vissza.

A sofőr fintorgott, mert hazafelé be akart térni a falujába, lehet, hogy folytatni akarta a délelőtti megkezdett peres ügyet, és különben is ez az ő kocsija, és ne parancsolgasson neki az, aki kibérelte.

Azután bevágatott a gyors, és nem értünk rá vitatkozni, a költő meg épp az utolsó zsömlét tömte magába, és az első osztályú kocsi kényelmes párnáján minden elcsendesült.

Ahány ember, annyi emléke van egy városról. Én sohasem láttam romantikusnak a hűvös, kimért és örökké rohanó Zágrábot. Itt még a halastavas park is, ha elandalodásra csábít, olyan, mint a boltosság, szinte hallod a hangját: Parancsoljon tíz deka első osztályú szárított romantikát!

És most mégis találtam itt romantikát. Nem a Tuškanac árnyas útjain, sem a maksimiri erdőben, hanem egy puszta aszfaltos téren, amelybe egy csendes utca torkollott, ahol egy oszlopos kapu felett nagy betűkkel hirdette a tábla, hogy itt a városi gőz-

fürdő, és ahol a falusi kofák éktelen láрма közepette rakodtak le a másnapi piachoz.

Tulajdonképpen még a városi pincében kezdődött, a vendéglátó horvát írók rendezte társasvacsorán. Lehet, hogy a hátam mögött a kandallóba rejtett gázkályha melege vagy a dalmát és homoki borok okozták, de bevallom, egy percig se tétováztam, amikor a vacsora végén, kilépve a neonfényes estébe, a költő felsőhajtott:

— Gyere velem a Nemčićévába.

A házigazdák udvariasan bölintot-tak — mondván, hogy menjetek, csak menjetek, megértjük mi a költőket és szerelmeseket, mert mint házigazdák-nak ez a kötelességük —, azután fázó-san öszébb gombolták magukon a kabátot, bizonyára mindegyiknek a felesége jutott eszébe, és rettenetesen jóindulatúan komolyak lettek...

Hogy mi történt a Nemčićézában?

Semmi. Megálltunk egy ház előtt, megnéztük a számot, azután bámultunk fel az ablakokra, én is bámultam. bár csak ő tudta, hogy tulajdonkép-pen melyik ablakra bámul, de ez lényegében mindegy volt, mert egyik ablakban sem volt világosság.

Mi bámultunk, a kofák kiabáltak, azután a költő elkáromkodta magát: Mégiscsak borzasztó, hogy ekkora városban nincs egyetlen fiáker sem. Van-nak pillanatok, amikor elviselhetet-ten, ha az ember villamoson jár.

Es igaza volt, mert a végállomáson kérlelhetetlenül ott várt ránk a vil-lamos, és a hátsó peronon mindenkiről meglefedkezve, egymásba kapaszkodva csókolódozott egy szerelmespár.

Azután felszálltunk és a villamos elkezdett zakatolni a belváros felé, mi jegyet váltottunk, a szerelmesek csókolódoztak, a kalauz hallgatott és várt, azután megkopogtatta a lány vál-lát, az visszanézett, megváltotta a je-gyeket, azután ismét nekiesett a fiú-nak, és a költő megszólalt:

— Ugye, testvér, mégiscsak szép volt fölünk, hogy eljöttünk a Nem-čićézába.

Másnap már nem futotta roman-tikára.

Útvezetővel, fűtött autóbusszal és andalító muzsikával rohantunk a ten-ger felé, a kalauz majd elolvadt az udvariasságtól, és én, a nyári uta-zásokra emlékezve, azt fontolgattam, hogy milyen fizikai törvény alapján

hat ilyen jótékonyan a hűvös téli idő az Autótransz vállalat társaságpkocsi-jára.

De nem sok idő jutott a töprengésre. A mögöttem lévő ülésről egy gyerek-kéz papírzacskót nyújtott előre, és hallottam a költő baritonját:

— Nyújtsd csak, fiam, a bácsi sze-reti a csokoládét.

Vettem belőle, és a vicc tetszhetett a hátam mögött vihogva nevető ma-mának, de sajnos, mielőtt elfogyott volna a csokoládé, az autóbusz meg-állt egy falusi kis állomáson.

— Ha eljövök egykor, mondja, hol találom? — búgta a költő a bariton-ján, és az asszony belevörösödött, míg felrágcsálta a gyerekekre a kabátot.

— Itt a laktanyában. A férjem a parancsnok itt a milícianak.

— Eljövök, okvetlenül eljövök egy-szer — mondta a költő, és amikor a motor felzúgott a kaptatónál, hozzá-tette: — Mégiscsak legszebb ott a Nemčićézában.

Kísérőnk, a horvát író, megtörölte szemüvegét, mintha épp most fejezte volna be legújabb drámájának a má-sodik felvonását, a kövér esszéíró hosszú horkanásokkal aludt a kemé-nyített vásznú üléspárnán, a költőnő pedig nagy buzgalommal tapogatta ha-risnyáján a lefutott szemet.

Atengerparti nagyvárosban nem vettek bennünket észre.

Illetve, mégis. Egy hervatag kisasz-zony állt az autóbuszmegállónál, és közölte, hogy őt küldték ki fogadta-tásunkra.

— Rezerváltak nekem külön szobát? — kérdezte az esszéíró, és a kisasszony idegesen elmosolyodott, mintha azt kérdezték volna tőle, hogy milyen kombinét visel, madám.

Ezután beültünk egy kávéházba. és pálinka mellett elmesélte, hogy milyen érdekes kirándulásokat szervezhettek volna részünkre, ha el nem fejtették volna, és a harmadik pálinka után hajlandónak mutatkozott arra, hogy felkeressük a hotelszobát.

Sok mindent megszokhattak ezek a kikötői hotelportások, de az még nekik is furcsa volt, hogy egy költőnő neve Stefan. Így meglehetősen meg-rökönnyödtek azon, hogy az esszéíró nem hajlandó együtt aludni Stefan-nal, mi pedig csendes rezignációval vettük tudomásul, hogy itt bizony nem lehet mást kapni, csak kétágyas szobát.

— Hány kilométerre vagyunk a Nemčičevától? — kérdezte a költő, és előadást tartott a portásnak a szocialista vendéglátásról.

A portás azonban jobban érthetett a tárgyhöz, mert megmagyarázta a költőnek, hogy manapság nem fizetődik ki egyágyas szobát tartani, tekintve, hogy a kétágyasban legalább három embert lehet elhelyezni — ha betolnak egy otománt. És ebben maradtunk.

Csak a költő kérdezte meg, hogyha felad egy sürgőnyt, vajon megtalálja-e a postás Zágrábban a Nemčičevát.

Egy kirándulásra azért mégis eljutottunk. A kikötőben ott horgonyzott egy nagy óceánjáró hajó, a *Vajdaság*.

Lepedőnyi pecsétetes papiros kíséretében vezetett fel rá bennünket a vendéglátó, és mire a szertedobált huzalok, gépek és olajoskannák között felértünk a parancsnoki hídra, már magunk is rájöttünk arra, amit a „Barba” (kapitány) mondott hajójáról.

— Vén teknő ez már...

— Vajdasági írók vagyunk — mondtuk.

— Örvendek — mondta a barba, és szemelláthatóan nem tudta, hogy ezzel a különös fajzattal a javítás alatt álló és szinte darabokra szedett hajón mit csináljon.

De közbelépett a költő. Eszébe jutott, hogy fizetését cikkekért és riportokért kapja valami újságnál, és zsebéből előkerült a számlafüzet, amit még az étteremben tett zsebre, amikor a számlát fizette, valahonnan került egy ceruza is, és talán ne is mondjam tovább... Kérdezett, és a barba csak hápogott ennyi szárazföldi tudatlanság láttán, és ahogy sem jutott eszébe az az érdekes valami, amit tőle ezek az idegenek vártak. De az igazi tengerész kivágja magát.

— Nézzék, így voltam én azzal a Kolárral is, a kollegájukkal, azzal aki az Amazon őserdeiben járt. Én vittem Brazíliáig. Bizonyára emlékeznek arra a riportjára, amit Cap Verde-ről írt. Én százszor is kikötöttem ott naftát tankolni, de semmi különösöt nem láttam. Egy vacak sziget, tankolóhely, és kész... Írjanak, amit akarnak. Maguk itt úgyis olyat látnak, amit én nem látok...

És a tengerészélet sem hafotta át romantikájával:

— Munka ez, mint a többi. Nem is könnyű munka. Az emberek hónapokig nem látnak asszonyt, családot. De ha már az ember ezt a pályát választotta, hát...

Azután megmutatott mindent, illetve mindennek a helyét, mert a felszerelést leszerelték a hajógyári munkások, és a poros matracok, székek és dróthuzalok halmaza alól diadalmasan előhúzott egy képet:

— No, itt a maguk Vajdaságuk.

És amikor látta, hogy értetlenül nézzük a sárga, barna és vörös foltos papírt, rezignáltan hozzátette:

— Ezt akár Picasso is aláírhatná. Ez a trópusi esők hatása. Behúzódik a nedvesség még az üveg alá is. Valamikor ezen a képen az a régi vajdasági vár volt... No, hogy is hívják... Ott van mindjárt Noviszádnál...

— Pétervárad.

— Úgy van, Pétervárad. Emlékbe kaptuk, amikor a noviszádi színház egyszer itt járt nálunk.

Ezután megmutatta még a mentőcsónakokat és a gépházat, elmondta, hogy mennyi hasznot hoz egy ilyen hajó, valahányszor fordul tele rakománnyal, és elismételte azt az obligát mondatot, amelyet eddig minden tengerésztől és minden hajósvállalatnál hallottam:

— Hej, ha maguk, szárazföldiek, tudnák, hogy mennyit hoz egy hajó, kétszer akkora volna már a flottánk!

És mintha a saját szavaira, illetve a szárazföldiek meg nem értésére akart volna rációfolni, átmutatott a kikötő túlsó oldalára:

— Látnák ott azt az óriást? Tartályhajó. Harminckétezer tonnás. Tegnap bocsátották vizre.

Már búcsúztunk, amikor a költő felnézett az árboc óriás vasoszlopára:

— Mit gondoltok, onnan fentről el lehetne látni a Nemčičevába?

A kulturmunkások klubja ott van nem messze a kikötőtől, nem messze a híres Bonaviától és nem messze az esti iskolától.

Ez volt a szerencsénk.

Mert a népegyetem igazgatója egészen háromnegyed hétig igen biztos volt a dolgában. Nyurga fiatalember volt, szünet nélkül szaladgált fel-alá, és valahányszor kérdeztük az előadásról, egyre azt hajtogatta:

— Maguk csak nyugodtan igyák meg a kávé.

Már a harmadik kávét ittuk meg nyugodtan, megismertük a Vajdaságból ideszármazott Pista bácsit, aki a klubvezetőség határozata értelmében alkoholos italt nem szolgál fel, de ha hideg teát kér az ember, akkor sötét sörösuvegben hozza, mert az nem átlátszó. Ezt is a nyurga fiatalember mondta, amikor már nagyon kellemtelen kérdéseket tettünk fel a közönségről és az esti előadásról.

Mert fenn a teremben közönség nem volt egy szál sem. Itt lenn, körülöttünk ültek a kultúr munkások, fecsegték, és itták a sötét üvegekből a hideg teákat, a nyurga fiatalember pedig titokzatosan mosolygott.

— Csak nyugalom, majd mindjárt meglátjátok!

És valóban, egyszeriben özönlenni kezdtek a táskás fiatal emberek, asszonyok, lányok...

— Idevezényeltétek őket? — kérdezte gyanakodva a költőnő.

— Nem, csak kihirdettük az esti iskolában, hogy aki akar, eljöhet ide az óráról. És amint látják, akartak.

Láttuk a figyelő arcok áhitatából, a döbbszent csendből, amely egy-egy írást követett, és az utána felviharzó tapsorkánból. Láttuk a csillogó szemekből és a kérdések záporából.

Amikor lementünk a klubba, a kultúr munkások még mindig itták a hideg teákat. Egy közülük odajött, és megkérdezte a vendéglátót:

— Miért nem mondtátok, hogy ma irodalmi est lesz nálunk?! — ... és csuklott egyet.

A költő az irodalmi újság gyászkeletes lapját szorongatta kezében.

— Különös pasas volt ez a szegény Brána. Lelőtte előlem a poént. Ha nem csinál ilyet, én akaszthattam volna fel magam a Nemciévéában! Legalább tudta volna mindenki, hogy miért tettem, tudták volna, hogy nem irodalmi bánat...

Ezzel nekilátott az előtte álló hideg teának. Horvát kíséroránk megtörölte szemüvegét.

Impresszionista festők, impresszionista írók és általában minden rendű és rangú impressziógyűjtők előszeretettel látogatják a néha valóban impresszív matrőzkocsmákat. Vendégeknek pedig az ilyesmit egyenesen attrakcióként mutogatják.

Valahogy úgy kerültünk mi is a *Plavi Jadranba*.

Amikor beléptünk, illetve amikor elléptünk az ügyeletes milicista mellett, aki minden eshetőségre készenlétben áll itt, a költőnő már erősen érzett a hideg tea hatása. Belépésünk azonban a bárhölgyekre nem volt semmi hatással. A profik hatodik érzékével felmérték, hogy nem vagyunk sem teherautósofőrök, sem tengerészek, és az első ránk vetett pillantás után folytatták, ahol abbahagyták!

Ez a folytatás pedig abból állt, hogy koccintgattak, kacsintgattak és minden módon igyekeztek a kedvében járni annak a pár szál sanyarú külföldi hajóslegénynek, aki ezen az estén betévedt a bárba, persze, ne tévesszen meg senkit, ha bárna nevezem ezt a kocsmának is rossz, óriási hodályt.

Egyszóval családias volt a hangulat, úgy látszik, kevés hajó volt a kikötőben, és a hölgyek többnyire egymást szórakoztatták, vagy a szemmelláthatólag bácskai primást, aki andalítóan játszott, hogy „Csak egy kislány van a világon”, mintegy bizonyítva ezzel, hogy határozott érzéke van az iróniához.

Azon gondolkodtam, amit délután mondott barba Ante, néztem ezeket a kopott, savszínű arcú lányokat, láttam, hogy némelyiknek már az arca is ráncos, és nem tudtam, hogy ebben a mesterségben mennyi a nyugdíj-korhatár, de a tengerészeket, akik a tiszta, nagy vizek után eljönnek és meg-hemperednek ebben a pocsoljában, igen, a tengerészeket sajnáltam.

A facéran őgyelgő pincér hozta a kávét, és a költő kért tőle egy szak-tanácsot:

— Mondja, van-e itt okos ezek között a lányok között?

— A maga módján mind okos — mondta a pincér, és úgy nézett a költőre, mintha kísértetet látna.

— Nem tréfálok — mondta a költő —, nekem egy szomorú szemű, okos lány kell...

A pincér mosolygott, hivatalbeli udvariassággal, és megvonta a vállát; bizonyára azt akarta mondani, hogy a szomorú szemű és okos lányokat keresse talán a filozófiai fakultáson, de nem jutott már szóhoz...

A költő felugrott, mintha parázs került volna a feneke alá, átevezett a asztaltengeren és hívogató pillantásokon, és előbb összeölelkezett, azután leült egy tagbaszakadt kétméteres óriáshoz.

A lányok néhány pillanatig kíváncsian néztek feléjük, a primás vonója megállt, az ügyeletes milicista felriadt a szendergésből — azután ment minden tovább.

A népegyetem nyurga főnöke egymás után itta a pálinkákat, és amint mesélte a lányok élményeit, egyre véresebb lett a szeme csillogása.

— Hatszor annyit keresnek ezek, mintha dolgoznának — mondta csendesen magában, és úgy látszott, sajnálja, hogy nem született lánynak: — ... Jön a matróz, leül az asztalához, isznak, a lány felpróbálja a matróz karóráját, megnézi a pénztárcáját, azután mindez nála marad, majd ő vigyáz rá, hogy a matróz nyugodtan ihasson, hogy ki ne rabolják, hiszen mindegy, hogy kinél vannak a tárgyak, ők úgylis együtt mennek ma haza. A matróz úszik a családi boldogságban, hiszen asszony van mellette, aki vigyáz rá, azután elindulnak, a lány fölmeleg előre, a matróz vár a kapuban, és csak reggel felé, amikor kijózanodik, akkor jön rá, hogy két bejárata van a házának...

Mankóval a hóna alatt bejött egy féllábú, szép arcú lány.

A nyurga szemének még véresebb lett a csillogása.

— Ez a főnökük — suttozta —, valamikor a legszebb lány volt egész Rijékában. Csak azzal ment, aki neki tetszett. Beleszeretett egy tengerészbe, aki ki akarta vinni Amerikába. Becsépészte a hajóra, és becsukta a hűtőháza. Mire észrevették, elfagyott az egyik lába...

Mesélt a nyurga tovább, egyre halkabban, egyre inkább magának, és én a végén már nem tudtam, ki a nyomorúságosabb, hogy kit is kell itt tulajdonképpen sajnálni: a férfiakat-e vagy a lányokat.

A költő visszajött az óriás asztaltól, szó nélkül elvette a nyurga pálinkáját és ivott:

— Tudjátok, ez volt valamikor a legjobb barátom. Amikor bokszoló voltam. Olyan ökle van, hogy le tudna vele taglózni egy elefántot. Még a neve is olyan: Gurabija. Ilyen neve csak egy óriásnak lehet. Steva Gurabija. Beállt egy hajóra szakácsnak. Hőnapokon át mindig ugyanazokat a potfákat látja, azután eljön ide vagy egy másik matrózkocsnába — azt mondja, hogy az mindegy —, fölcsedsz egy ilyen rongyot, és elmegy vele hálni. Valamikor ő volt a legderekből legény a járásban...

Az óriás felállt. Valósággal a hóna alá vett két leányt, és elindultak a ruhatárba.

A költő is felállt.

— Gyerünk... gyerünk haza — mondta, és mint a kisgyerekeknek, sírásra görbült a szája.

Elindultak. Még utánunk intett a füstös, bűzös hodály, utánunk néztek a kiszítt arcú leányok, és én azon gondolkodtam, hogy az új ember erkölcs-tanában hol a helye a hipokrizisnek. És ez a fontolgatás annál is jogosabb volt, mert hiszen nálunk nincsenek bordélyházak. Nem sokáig tűnődhettem, mert kiérve a csillagos éjszakába, a költő belémkarolt, és kijózanodott hangon megkérdte:

— Mit gondolsz, testvér, alszanak már ilyenkor a Nemčičevában?

Utazni jó. Már csak azért is, hogy az ember megszabaduljon előítéleteitől. Mert nevetséges dolog előítéleteket táplálni, különösen egy tárggyal vagy mondjuk, egy várossal szemben. Mert a város mindenekelőtt tárgyak összessége, és nem tud szeretni vagy gyűlölni emberi módon, csak túrni tudja a tárgyak sztoikus nyugalmával a benne élő emberek butaságát, rosszaságát. Kár ezeket a tulajdonságokat a falakra ráhuzni. A falak ártatlanok.

Erre az egyszerű igazságra rájöttem még Zágrábban, és ismét beigazolódtott a Korana menti Karlovácon.

Mert horvát kísérőnk megérkezésünk után megmutatta azt az utcát, ahol a *Jelzés a város fölött* című idegfejlesztő háborús filmet felvételezték, és ahol a történet egykor valóban lejátszódott... Én pedig eddig, ha Karlováca gondoltam, mindig csak menetelő usztasa oszlopokat láttam...

A vendéglátók képviselőjével, egy Brando-frizuras elegáns fiatalemberrel az étteremben találkoztunk. A költő azonnal megrendelt egy „Vinski” gulyást, ami magyarul borgulyásnak hangzana, és így derült ki, hogy Vinskinak hívják azt a nem látott ideált ott a Nemčičeva utcában, akit ekkorra, a gyakori emlegetés folytán már valamennyien a pokolba kívántunk.

Azután elvezettek bennünket a hotelbe, s ott meggyőződhattünk arról, hogy lám, erre a városkára is rányomta bélyegét az osztrák császár és magyar király, kétszeresen is, mert úgy látszik, két változata lehetett a K.u.K. architektúrájának, egy uniformizáltan sivár a metropolisznak és egy, ha lehet,

még sivárabb a szent korona horvát gyarmatának.

De szerencséje van Karlovacnak, nem csúfíthatta el senki, mert ott van a Korana, a régi házak és a parkok, amelyekben aznap délután csak öreg nyugdíjasok sétáltak, alkalmat adva nekünk arra, hogy elmélkedjünk a nyugvó nap fényében megcsillanó ablakokról és a hideg magányos szobákról, ahova ezek az öregek visszatérnek... Ki tudná eldönteni, hol súlyosabb a magány: a nagyváros rohanásában, ahol az emberek egymáson keresztül néznek, vagy sötét kapualjakból nyíló sivár kisvárosi szobákban, ahol az emberek kétszer zárják kulcsra az ajtót, és becsukják a spalettákat este hét óra után? És végül, ki tudja, hogy mikor hal meg az ember, akkor-e, amikor eltemetik, vagy előbb, sokkal előbb, mondjuk, egy ilyen napsütéses délutánon, amikor az ember megy, megy, végig a városon, a folyó partján, és ráér, nem találkozik senkivel, és fél hazamenni, mert ott is ráér, semmi dolga, és nem kell senkinek már...

Nemcsak a hősi halálnak van romantikája.

C-dúr, vagy F-dúr — kérdezte Sino, a művész, akit házigazdánk jóindulatúan kinevezett „az ország legjobb amatőr gitárosának”, amikor a költő megkérte, hogy gitárral kísérje szavalatát.

— Ne durrtoass te, pajtikám — mondta a költő —, csak szépen, halkán, szelíden játsszál, ha tudsz, valami olyan Lorcás spanyol melódiákat...

— Tudok — mondta áhítattal a gitáros, és vadul, kétségbeesetten játszott, a költő idegrohamot kapott erőlködésében, hogy valamiképp túlkiabálja, de csak nem akart vége lenni az előadásnak, mert az ifjú irodalomkedvelők, ahogy a slágeresteken megszokták, egyre csak újrzták.

Azután vége lett a gitáros szavalásnak, és a költőnőt vették körül a lányok: Olvasson még, olvasson tovább, és itták a szomorkás sorokat, amelyekből sírt, dalolt az asszonyors, valahonnan messziről, a nekik ismeretlen délbánáti rónáról, egy faluból, amelynek még a neve is pocsolyát jelent...

Nagy értelme van az utazásnak.

Sino, játsszál — mondta a költő a gitárosnak, amikor már borospoharak takarták el a vacsora maradékát.

— Mit játsszak?

— Játssz orosz románcot!

— Románcot, románcot, könnyű azt mondani, de melyiket?

— Játssz hazai nótát.

— Várjatok csak, megfogom a skálát.

Üres volt az étterem, csak a sarokban egy asztalnál ült magányosan egy ember a félhomályban.

A költő figyelt fel rá. Odament hozzá, és felkérte, hogy jöjjön a társaságba.

— Aj em Mergán — mondta, és bemutatkozott az egész társaságnak. Azután leült, és mi néztük, hogyan tűnik el fekete arcáról lassan a bizalmatlanság kemény vonása, egy fél óra múlva arab betűkkel, cigarettásdobozra üzenetet írt a Nemčičevába, és egy óra múlva elkérte Sinótól a gitárt, és a Korana menti falak, amelyek hallották az ispánok, nácselnikok és tábornikok danáját, most ugyanolyan egykedvűen itták magukba az érzékeny lüktető arab melódiákat.

— Hej, Mergán, de messze van ide Szudán — mondta valaki, és Mergán bólogatott, hogy Szudán, bizony Szudán, ujjai röppöltek a húrokon, és ajka dúdolta a messzi melódiákat...

— Pentaton — üvöltötte Sino —, ti ezt nem értitek, nem tudjátok, ti azt sem tudjátok, hogy honnan jött a gitár Európába — és fontos képpel marokra fogta és megnyálazta a ceruzáját, pissegett és fülelt, de már sem a füle, sem a ceruzája nem engedelmeskedett.

— Mergán, dalolj, Mergán!

És Mergán dalolt a lányról, akinek el kellett mennie, és megkérte a falakat, hogy emlékezzenek rá, megkérte a fákat, hogy emlékezzenek rá, mert az emberek felejtenek...

Mergán dalolt, mert Mergán diák a bőripari szakiskolában, nyolcan vannak odahaza testvérek, és van itt egy Jelicája, Mergán dalolt, mert ritkán jut társaságba, mert csak az iskolába megy, és onnan ide vissza, mert volt egy kellemetlen találkozása, amikor a Korana-parti Karlovacra, ha csak egy pillanatra is, de visszatért az usztasa szatnikok árnya. És Mergán inkább nem megy sehová, pedig vannak itt barátai, de nem akar fájón emlékezni a Korana menti kedves Karlovacra...

Dalolj, Mergán!

Dalolj, mert világosság gyúlt Sino hangjegyekkel tömött borgőzös agyában, és mindenáron tudomásunkra akarja hozni, hogy úgy látszik, nem-

csak fehér emberek vannak a világon, és hogy nem léteznek, hogy egy néger ennyire értsen a gitárhoz.

És Mergán dalolt.

Azután?!

Azután záróra lett, és udvariasan kidobtak bennünket az utcára, Mergán aludni ment, mi is aludni mentünk, és a búcsúzásnál Sino meglóbálta feje fölött a gitárját, és beleüvöltött az éjszakába.

— Isten veletek, négerék és balkániak, én megyek Közép-Európába...

Ezzel imbolyogva a még egyetlen nyitva lévő „Közép-Európába” — a vasúti resti felé vette az irányt.

Lefekvés előtt a költő felsóhajtott:

— Holnap, ugye, holnap ott leszünk a Nemčičevában?

Varaždin — mondta az autóbusszalauz.

— Szálljanak ki a noviszádi elvtársak — mondta egy nyafogó hang az utcáról, és mi kiszálltunk.

— Örvendek, hogy megérkeztek — mondta azután, és mi egyenként megismerkedtünk a nyafogó hang tulajdonosával, Varaždin egyik büszkeségével, a neves eszperantistával, az amatőr irodalmárral és a városi népegyetem igazgatójával.

— Jöjjenek, kérem, mert a program kiadós, szeretnénk, ha mindent látnának.

Ezzel elindultunk. Alig egy óras óta után már ismertük Varaždin valamennyi kopott, elhanyagolt, történelmi jelentőségű házát, előadást hallottunk a vandalizmusról, amely annak idején egy új házzal bontotta meg a főtér sok száz éves gyönyörű architektúráját, megtudtuk, hányszor égett le a történelem folyamán a város és milyen volt, amíg a fővárosi címet és rangot és az összes többi velejárót el nem ragadta tőle a parvenü Zágráb.

Jártunk a varaždini vár múzeumában, ahol a kusztosz, egy jobb sorsra érdemes műtörténész lányka kékre fagyott, mire mindent megmagyarázott, és ahol később, kávé mellett, a meleg irodában megtudtuk, hogy nem lehet megmenteni a régi palotát, mert nincs rá pénz és nincs megértés, hogy ki kellene irtani a vár előtt a fákat, mert egy igazi vár előtt nem lehet más, csak pázsit...

Azután az ebédnél, amikor rágyújtottunk az obligát pálinkára, kiderült, hogy az esszéíró az eszperantistának eszperantista kollégája.

— Mindent le lehet fordítani eszperantóra — mondta a vendéglátó —, az én versfordításaim megjelentek a *La suda stellában* és most jelenik egy két-nyelvű antológiám.

— Abban a *Stellában* minden szemét megjelenik — horkant fel a jól-nevelt esszéíró, először az utazás során, de a vendéglátó ezt szemmeláthatólag nem vette magára.

— Legkedvesebb fordításaim az Ujević-versek — mondta, és mi ijedten néztünk egymásra. A költő ekkor már a harmadik pálinkát itta savanyú uborkával, és talán ettől támadt a bátorsága:

— Mondja, van-e az eszperantóban megfelelő szó a nyavalygásra?

— Ha nincs, akkor lehet csinálni — mondta készségesen a házigazda, és már kezdte betűzni, hogy mal... malado, de emez leintette.

— Csak úgy kérdeztem, hagyja ne fáradjon — és felhajtotta maradék pálinkáját.

A pincér hozta az ételt, és a házigazda figyelmeztetett bennünket, hogy siessünk, mert a program szerint még meg kell nézni a temetőt és a híres rovartárat.

— Nos, akkor gyerünk — mondta a költő — kívánok mindenkinek jó étvágyat!

A temetőben bukszusfalak vártak, erről híres ez a temető, két, két és fél méter magas zöld bukszusfalak övezik a sétányokat, és közöttük sötét van. (Lehet, hogy nem bukszus, valami örökzöld növény, nem értek a botanikához.)

Ennyit lehetne mondani erről a temetőről és semmi többet. Mert a fejfák és sírkövek ugyanolyanok, mint akármelyik bácskai temetőben, ugyanúgy rávessették összes címeiket és jótetteiket a néhai császári és királyi erdőőrök, udvari szállítók és adószemlészek, sőt nemcsak a saját sírkövékre vették, mert az is ott áll parányi betűkkel, hogy

Ivan Ivanović... orosz emigráns utolsó akaratát teljesítve az ő hagyatékából emelem ezt az emléket...

alatta óriás betűkkel, hogy

én

Hogyishívják Simon köztiszteletben álló helybeli kereskedő

és ismét apróval:

Béke poraira!

Nem tréfálok. A neveket ugyan kicseréltem, mert a temetőben ma már bizonyára nemcsak az emigráns aluszsza álmát, de a szöveg igaz, és le kellett írnom, mert idők tanúsága, mentalitás tanúsága, és ennek fényében válnak csak érthetővé a méreteikben és izléstelenségükben óriási bukszusfalak, amelyek ébreszthetnek mindent: riadalmat, szorongást, félelmet, undort, csak éppen kegyeletet nem, és amelyeknek mégis messzi környékről, kegyelettel telten, csodájára járnak.

A professzor már várt ránk a falépcsős régi házban, ahol nem lehetett menekülni a spiritusz orrfacsaró illatától. Amikor bemutatott bennünket, házigazdánk ragyogott a büszkeségtől és boldogságtól, mert, amint mondta, sohasem bocsátotta volna meg magának, ha nem nézzük meg Európa egyik leghíresebb rovargyűjteményét, amelyet, íme, Varaždinban gyűjtött össze fél évszázados szorgalmas munkával a tanár.

Ezután tanulmányoztuk a rovarok biológiáját, megtudtuk, hogy akkor gyógyul a seb legjobban, ha a kukacok kirágják, és a költő tagadóan rázta a fejét, mondván, hogy őt is kukacok rágják, mégsem gyógyul az a seb, amit ott kapott a Nemőcívában...

A professzor meghajolt, és épp azt kezdte magyarázni, hogyan takaríthatják meg a férgek az embernek az emésztés fáradalmait, amikor a költőnek ismét borzas ötlete támadt:

— Mondja, tanár úr, van-e itt önnek eredeti, hamisítatlan házi bolhája?

— Van, kérem — mondta meghajolva a tanár —, ehhez hozzásegített a találmányom. Mert a bolha apró, és nem könnyű konzerválni. Én megoldottam a problémát, amit évek óta nem tudtak megoldani az európai bogarászok. Méghozzá hazai nyersanyaggal. Figyeljenek ide, majd megmagyarázom: Előbb elkészíték egy kartonlapocskát, arra ráírom a számot (mert a neve nem fér rá), azután fogok egy kifőzött eredeti disznószőrzálat, mindkét végét meghegyezem, az egyiket beleszúrom a kartonlapocskába, a másikra pedig rászúrom a bogárkát.

— Igen — mondta vakin a költő —, de ez olyan pici, hogy én nem is látom.

— Arra is van orvosság — mondta a tanár, és elvezetett az egyik vitrin üvegedozához. — Az egészen kicsiny

rovarok megnagyított mását elkészítem fából! Itt az ön bolhája, a fejlődés különböző szakaszaiban, és itt egy bőrminta a bolhacsípés pontos utánzásával.

— Borzasztó — mondta a költő, és a tanár tovább magyarázott:

— Ez az emberiség legnagyobb átka. Mert képzeljenek el, kérem, egy finom úri dámát, fehér a nyaka, a válla, mint a márvány, felveszi mélyen kivágott ruháját, jön ez az átkozott féreg, és megcsípi pont a vállán... Hogy menjen ezzel a piros folttal a bálba?

Az ősz tanár beleélte magát költői pátozába, a rémülettől égnek állt minden hajszála, és én úgy éreztem, hogy megfejtettem a talányt.

Mert ki tudja, hányszor álmodott ez az öreg az ötven év alatt, udvarra néző kis laboratóriumában, nemesívelesű vállak hófehér bársonyáról, míg mikroszkóp alatt hegyezte a disznószőrzálatokat, és ki tudja, olyankor körülötte talán a spirituszbűz is parfüm-illattá változott...

Mert álmodni kell, álmodni muszáj.

Mezítelen vállak hófehér bársonyáról.

Bársonyos szemek simogató pillantásáról.

Mert csak így lehet húsz, harminc, ötven évig: szemet vajúni, földet szántani, a csillagokra szállni, verset írni, szőröket hegyezni és bolhákat gyűjteni.

UTÓSZÓ

Az olvasó, meglehet, úgy véli, hogy most bocsánatot akarok kérni tőle ezért a garabonciás írásért, pedig nem akarok. Nem csúfolódtam, és nem akartam a modern költők módjára mindenáron egy pohár vízben bőszi vihart csinálni. Úgy írtam le mindent, ahogyan láttam, és magára vessen az a balga, aki netán azt a tanulságot vonná le írásomból, hogy nem volt értelme ennek az utazásnak.

Sok értelme volt és nagy értelme, mint minden utazásnak, melyen mosolyos és könnyes képek változtatják egymást, és ezért hálával tartozunk a horvát kollégáknak.

Szándékosan nem írtam itt az utolsó, legszebb estéről, a fényes ünnepi bemutatóról a Horvát Nemzeti Színházban, ahol Mirko Božić, a neves horvát drámaíró azt boncolgatta legújabb

darabjában, hogy fel lehet-e áldozni egy embert, ha megmenthetjük és boldoggá tehetünk ezzel másik tízet vagy százat.

Minek is írtam volna erről? Hiszen az ember szüntelenül áldozza önmagát és másokat, és krónikás szemtanúi vagyunk egy egész nemzedék feláldoztatásának. Mindenki másért áldoz és hagy valamit itt önmagából utakon, hajókon, bukszusokban, sírköveken, versekben és bolhákban, és különben is...

Az emberek előbb cselekszenek, élnek, ölnek, szeretnek, pocskólnak és gyűjtenek, és nem várják a drámaírók tanácsát.

Egyet azért mégis sajnálok: azt, hogy a költő végül csalódott abban a leányban, aki ott lakik a Nemčičevában.

Mert kár csalódottan visszatérni egy utazásról.

Olyan az, mintha csalódottan csuknál be egy könyvet.

